

The Components of Strategic Thinking of Imam Khomeini (pbuh) in the Public Policy Making of the Islamic Republic of Iran Eraj Fouladi¹ | Majid Mokhtarian Pour^{2*} | Gholamhossein Nikoukar^{3*}

Research Paper

Received:
2025/01/24
Revised:
2025/04/19
Accepted:
2025/05/03
Published:
2025/06/18ISSN: 2251-6980
E-ISSN: 2645-5234**Abstract**

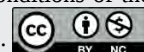
In this study, the components of Imam Khomeini's (RA) strategic thinking in the policy-making of the Islamic Republic of Iran have been examined to explore the relationship between Imam Khomeini's (RA) strategic thinking and the public policy-making of the Islamic Republic of Iran. In this study, the thematic analysis method was used and the data collection method was semi-structured interviews with experts. From a total of 16 interviews conducted, after summing up the codes, 75 descriptive codes were extracted, and after classifying them, 25 interpretive codes and 13 overarching themes in four areas were obtained. Based on the results of the study, the components of Imam Khomeini's (RA) strategic thinking in the public policy-making of the Islamic Republic of Iran include God-centeredness, people-orientation, foresight and time-thinking, a systematic, positive and scientific attitude to issues, and timely planning and decision-making. Also, the components of public policy-making in the life of Imam Khomeini (RA) include justice-orientation, time-consciousness, achieving social happiness, and management of hearts. In the meantime, gaps, including a lack of attention to social justice and a weakening of the revolutionary spirit, have emerged between the strategic thinking of Imam Khomeini (RA) and the public policy-making of the Islamic Republic of Iran. Appropriate solutions to ommit these gaps between the strategic thinking of Imam Khomeini (RA) and the public policy-making of the Islamic Republic of Iran can be sought in the two components of implementing Islamic laws and serving the people and people-orientation.

Keywords: Imam Khomeini, Strategic Thinking, Islamic Government, Policy, Public Policy Making.

DOR: 20.1001.1.22516980.1404.33.1.3.3

1. PhD student in Public Policy Management, Kish Campus, University of Tehran, Tehran, Iran.
2. Corresponding Author: Assistant Professor, Department of Policy Making and Public Administration, School of Public Administration and Organizational Sciences, School of Management, University of Tehran, Tehran, Iran.
mokhtarianpour@ut.ac.ir
3. Professor, Faculty of Management and Planning, Imam Hossein (AS) University, Tehran, Iran.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution Non-Commercial (CC-BY-NC) license.

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/۱۱/۰۵
تاریخ بازنگری:
۱۴۰۴/۰۱/۳۰
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۴/۰۲/۱۳
تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۰۳/۲۸شماره چاپی: ۶۹۸۰-۲۲۵۱
الکترونیکی: ۵۲۳۴-۳۶۴۵

مؤلفه‌های تفکر راهبردی و خط‌مشی‌گذاری عمومی امام خمینی (ره)

ایرج فولادی^۱ | مجید مختاریان پور^۲ | غلامحسین نیکوکار^۳

چکیده

در این پژوهش مؤلفه‌های تفکر راهبردی امام خمینی (ره) در خط‌مشی‌گذاری جمهوری اسلامی ایران بررسی شده است تا از این رهگذر بتوان رابطه میان تفکرات راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران را واکاوی نمود. در این پژوهش از روش تحلیل مضمون استفاده شده و روش گردآوری داده‌ها نیز مصاحبه نیمه ساخت یافته با خبرگان بوده است. از مجموع ۱۶ مصاحبه صورت گرفته پس از جمع بندی کدها، ۷۵ کد توصیفی استخراج شد که پس از طبقه بندی آنها، ۲۵ کد تفسیری و در نهایت ۱۳ مضمون فراگیر در چهار حوزه به دست آمد. بر اساس نتایج پژوهش، مؤلفه‌های تفکر راهبردی امام خمینی (ره) در خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران عبارتند از خدا محوری، مردم‌گرایی، دوران‌اندیشی و زمان‌اندیشی، نگرش نظام مند، مثبت و علمی به مسائل و برنامه ریزی و تصمیم‌گیری به‌هنگام. همچنین مؤلفه‌های خط‌مشی‌گذاری‌های عمومی در سیره امام خمینی (ره) شامل عدالت‌محوری، زمانه‌شناسی، نیل به سعادت اجتماعی و مدیریت بر قلوب می‌باشد. در این بین، خلأهایی شامل کم توجهی به عدالت اجتماعی و تضعیف روحیه انقلابی، بین تفکر راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران به وجود آمده که راهکارهای مناسب جهت رفع خلأهای فیما بین تفکرات راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران را می‌توان در دو مؤلفه اجرای قوانین الهی و خدمت به مردم و مردم‌گرایی جستجو کرد.

کلیدواژه‌ها: امام خمینی، تفکر راهبردی، حکومت اسلامی، سیاست، خط‌مشی‌گذاری عمومی

DOR: 20.1001.1.22516980.1404.33.1.3.3

۱. دانشجوی دکتری مدیریت سیاستگذاری عمومی، پردیس کیش، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲. نویسنده مسئول: استادیار، گروه خط‌مشی‌گذاری و اداره امور عمومی، دانشکده مدیریت دولتی و علوم سازمانی، دانشکده‌های مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
mokhtarianpour@ut.ac.ir

۳. استاد، دانشکده مدیریت و برنامه ریزی، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، تهران، ایران.

مقدمه

منطق حاکم بر یک اندیشه سیاسی اصلی‌ترین مؤلفه آن به شمار می‌رود و کسب آگاهی صحیح از این منطق، فهم آن را میسر نموده و امکان تجزیه و تحلیل و میزان نقدپذیری آن را بالا می‌برد (سعیدی‌نژاد، ۱۳۹۵). با گذشت زمان‌های متمادی از حیات بشر، یکی از بزرگ‌ترین اندیشمندان مسلمان دوران معاصر و از مردان تاریخ‌ساز جهان اسلام و متفکران بزرگ، امام خمینی (ره) هستند که دیدگاه‌های ایشان دارای سطحی راهبردی بود. مراد از سطح راهبردی، عناصر فرا زمانی تحلیل امام خمینی (ره) از انقلاب اسلامی است که به نوعی نظریه پردازی عام درباره انقلاب‌های اجتماعی به شمار می‌رود (هاشمیان و نامخواه، ۱۳۹۳). همچنین، الگوی تصمیم‌گیری راهبردی امام خمینی بر اساس مدل تصمیم‌گیری حکیمانه، یکی از بهترین و کاراترین الگوهای مدیریتی در ادوار و جوامع مختلف است. مدل تصمیم‌گیری حکیمانه فرایندی است در چارچوب جهان‌بینی توحیدی، که در آن تصمیم‌گیرنده برای تدبیر امور فردی و اجتماعی خویش با بهره‌گیری از دانش، هنر و فنون مدیریت، همواره با استفاده از اصول و مبانی اعتقادی مدون خود از یکسو و در نظر گرفتن شرایط حاکم بر موضوع (شناخت عوامل داخلی و محیطی) به عنوان پایه واقع‌گرایی از سوی دیگر، تصمیمات خود را اخذ می‌کند. بنابراین برای اخذ هرگونه تصمیم، اصول و مبانی اعتقادی و شناخت از موضوع، مبنای تعیین نوع تصمیمات می‌شود. در این فرایند هر اندازه درک از اصول و مبانی و پابندی و التزام به آن عمیق‌تر، و شناخت از شرایط و مقتضیات موضوع به واقعیت نزدیک‌تر و آشنایی و مهارت بهره‌گیری از علوم و فنون اداره افزون‌تر باشد تصمیمات و تدابیر اخذ شده حکیمانه‌تر، کم هزینه‌تر و آثار و برکات آن ماندگارتر خواهد بود (فروتنی و همکاران؛ ۱۳۸۶).

در طی خیزش انقلابی مردم ایران، از طریق اقبال و روآوری آنها به سوی امام خمینی (ره) و درک و اعتماد متقابل ایشان نسبت به آنان، پیوند و ارتباط عمیقی میان مردم و رهبری پدید آمد که کمتر نظیری برای آن در انقلاب‌های اجتماعی تاریخ معاصر می‌توان سراغ داشت (شجاعی زند، ۱۳۷۶). موقعیت و اعتبار ایشان که تا پیش از این عمدتاً در میان مسلمانان مبارز، عناصر سیاسی و مقلدین پای‌بند ایشان شناخته شده بود، در زمانی کوتاه همگام با رشد انقلابی مردم ایران

چنان گسترش فراگیری یافت. پس از این بود که نسبت میان مقلدان و مرجع دینی، به رابطه امت و امام که بیانگر نوعی قیادت فراگیر و ذوابعد می‌باشد، مبدل شد (شجاعی زند، ۱۳۷۶). برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های رهبری حضرت امام خمینی (ره) را چنین می‌توان برشمرد:

(الف) ثبات قدم در عین درایت

(ب) طمانینه و وقار در عین توفندگی

(ج) صراحت با خصم، صداقت با مردم

(د) سیاست‌گذاری مبتنی بر نظریه انقلاب اسلامی

مدیریت و رهبری جامعه توسط امام خمینی (ره) بر مبنای تفکری الهی تنظیم شده بود و از کلیه ارکان نظری و راهبردی برای یک انقلاب و تشکیل حکومت جدید و نظام دینی برخوردار بود (فروزنده دهکردی و شیرپز آرانی، ۱۳۹۰). مدل رهبری و مدیریت امام خمینی به صورت ترکیبی و بر اساس سه سطح شخصیتی، رفتاری و اقتضایات جامعه شکل گرفته است (قیصریان و صالحی منش، ۱۴۰۰). توانایی ایشان در رهبری یک انقلاب بزرگ تا پیروزی آن و سپس هدایت یک نظام اجتماعی و سیاسی جدید، این پرسش را برای اندیشمندان مدیریتی مطرح می‌کند که تفکر راهبردی امام خمینی (ره) که منجر به این توفیقات شده است، دارای چه مؤلفه‌هایی بوده است؟ و بین این تفکرات و خط‌مشی‌گذاری عمومی در جمهوری اسلامی ایران چه نسبتی برقرار است؟ پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش‌ها بوده است.

مبانی نظری و پشینه پژوهش

در این بخش به مرور مبانی نظری تفکر راهبردی و خط‌مشی‌گذاری عمومی می‌پردازیم و سپس تحقیقات پیشین مرتبط با موضوع پژوهش حاضر را بررسی می‌کنیم.

تفکر راهبردی

واژه راهبرد معادل مفهوم استراتژی برگرفته از واژه یونانی استراگوس^۱ مرکب از واژه استراتوس^۲ به معنی قشون، ارتش، آژین و هدایت کردن، اگو به معنی رهبر است و این بدان

1. strategos

2. stratus

معناست که فرماندهی بهترین ترکیب، چینش و حرکت عوامل مادی و غیرمادی خود را برای پیروزی در جنگ‌ها، خطرات و تهدیدات مورد استفاده قرار دهند (حسن بیگی، ۱۳۹۰).

راهبرد در طی یک فرآیند اصولی و در چارچوب یک نظام منطقی پویا، موجب تمرکز نظر و عمل سازمان بر خواسته‌های اساسی و در جهت تحقق آنها می‌شود و در این راستا داشته‌های کلیدی (شایستگی‌ها و مزیت‌های رقابتی) سازمان را برای تحقق آن خواسته‌ها شناسایی و در مسیری درست سازماندهی و فعال می‌سازد. لذا می‌توان گفت راهبرد موجب تمرکزبخشی به غایت، مسیر و تلاش‌های سازمان در جهت اثربخشی (متناسب با اقتضائات) می‌شود.

در واقع می‌توان گفت، راهبرد هنر یا علم درک و توسعه به کارگیری نیروهای سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ملت در هنگام جنگ، تهدیدات و صلح به منظور تأمین حداکثر پشتیبانی از سیاست‌های ملی به قصد افزایش احتمال موفقیت و نتایج مطلوب برای پیروزی و رسیدن به هدف‌های ملی و تقلیل احتمالی شکست تعریف شده است (کوبین، ۱۳۷۶: ۲۳). پس راهبرد مجموعه اقدامات هماهنگ‌کننده برای دستیابی به اهداف خرد و کلان و بخشی از برنامه‌ریزی‌های وسیع در مسیر دستیابی به توسعه سیاسی، اقتصادی و... می‌باشد.

ویژگی‌های تفکر راهبردی را می‌توان در نگرش نظام‌مند، تمرکز بر هدف و جهت‌دار بودن، فرصت‌جویی هوشمندانه، تفکر پیوسته در زمان، فرضیه‌سازی خلاق و پرسشهای عالمانه و روش‌مندی خلاصه نمود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نمودار ۱. ویژگی‌های تفکر راهبردی (لیدکا، ۱۹۹۸؛ ۱۲۳)

خط‌مشی‌گذاری عمومی در جمهوری اسلامی ایران

سیاست (خط‌مشی) عمومی به آنچه دولت‌ها انتخاب می‌کنند انجام دهند یا انجام ندهند اطلاق می‌شود. (Dye, 2017: 1) خط‌مشی‌گذاری (خط‌مشی‌گذاری) عمومی مفهومی است که با حکومت، دولت، جامعه، و مسائل عمومی آن گره خورده و شامل اقدامات دولت در اداره امور عمومی است (قلی‌پور و غلام‌پور آهنگر، ۱۳۸۹: ۲۳).

بدیهی است فعالیت‌های خط‌مشی‌گذاری چنانچه در مواقع بحرانی و یا برای عکس‌العمل در برابر وقایع غیر مترقبه طبیعی نباشد دفعتاً و فوری صورت نمی‌گیرد بلکه در طی مراحل به عنوان یک فرآیند شامل عملیاتی است که به طور پیچیده عوامل و متغیرهای مختلفی را چه در داخل سازمان و یا محیط بیرونی آن در بر دارد. حاصل تعامل تمامی متغیرهای سازمانی و غیر سازمانی در طی مراحل گوناگون، خط‌مشی عمومی را برای تدوین، تأیید و اجرا آماده می‌سازد.

به طور کلی فرآیند خط‌مشی‌گذاری شامل مراحل زیر است:

۱. مرحله شناخت، درک و بیان مسأله یا مشکل.
۲. ارجاع و طرح مسأله در سازمان‌های عمومی.
۳. شکل‌گیری، تهیه و تدوین خط‌مشی.
۴. قانونی کردن و مشروعیت بخشیدن به خط‌مشی.
۵. ابلاغ و اجرای خط‌مشی عمومی.
۶. ارزیابی خط‌مشی اجراء شده و کسب اطلاعات از بازتاب عملیات اجراء شده.

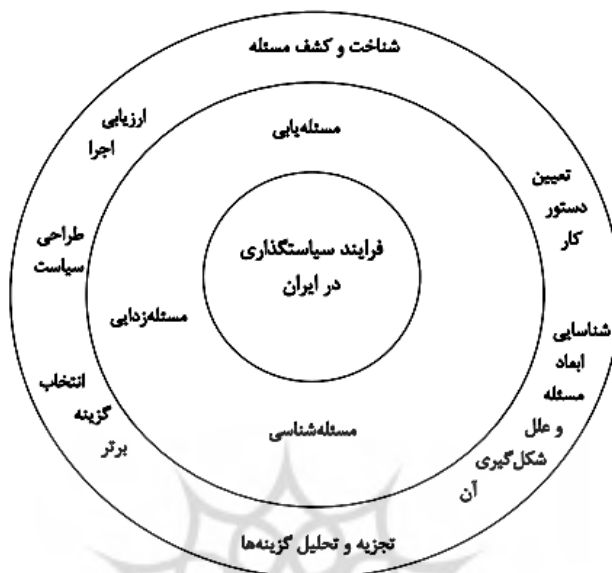
بدیهی است مراحل فوق به طور مکانیکی و جدا از هم طی نمی‌شود، بلکه به صورت فرآیندی پویا و دارای ارتباط چند سویه با هم شکل می‌گیرد. البته بعد از مرحله ارزیابی به عنوان یک چرخه مداوم جهت اجرای خط‌مشی و جوابگویی کامل به مسائل و مشکلات خط‌مشی عمومی، مسئولان و خط‌مشی‌گذاران بخشی از مشکل را که احیاناً حل نشده باشد مد نظر قرار می‌دهند و بررسی مسأله عمومی را در قبال این بخش در طی مراحل مذکور به عهده خواهند گرفت. (الوانی و شریف‌زاده، ۱۴۰۳: ۱۱)

در مجموع می‌توان فرایند سیاست‌گذاری عمومی را به سه مرحله‌ی اصلی شکل‌گیری، اجرا و ارزیابی تقسیم نمود.

نمودار ۲. چرخه خط‌مشی‌گذاری عمومی (بر اساس قلی‌پور، ۱۳۹۹)

بر اساس نمودار ۳، سه مرحله اصلی برای خط‌مشی‌گذاری تعریف شده است. در مرحله اول، تلاش می‌شود مسئله واقعی جامعه کشف شود و در دستور کار قرار گیرد. اهمیت این مرحله از آن رو است که در بسیاری از موارد مشاهده می‌شود، موضوعاتی به عنوان مسئله معرفی می‌شوند که اساساً مسئله نیستند. به همین جهت پس از راه حل یابی و حل آنها، مشکلی از جامعه حل نمی‌شود. این خود نشان می‌دهد که سیاستگذاران به جای اینکه مسئله اصلی را بیابند، موضوع دیگری را در دستور کار قرار داده‌اند که مسئله جامعه نبوده است. لذا، یافتن مسئله اصلی جامعه، موضوع مهم و گام اصلی در این فرایند است. مسئله شناسی، گام دوم در این فرایند است. در این مرحله، سیاستگذاران و همه عوامل تأثیرگذار در این مرحله تلاش می‌کنند تمام ابعاد درگیر را در مسئله شناسایی کنند. همچنین چرخه زمانی مسئله در این مرحله بررسی می‌شود که مسئله در چه وضعیتی قرار دارد. آیا در وضعیت نهادینگی است، یا در وضعیت جاری قرار گرفته و یا وضعیت نهانی دارد. تأثیر و پیامدهای این مسئله نیز بررسی می‌شود؛ آیا تأثیرش بر همه افراد جامعه است و یا بر بخشی از آنها، همچنین پیامدهای منفی و شعاع آن بررسی می‌شود. مسئله زدایی گام سوم است، که بین مسئله شناسی و راه حل یابی ارتباطی استراتژیک برقرار می‌کند. اینکه با چه رویکرد و در چه بازه زمانی به مسئله و حل آن پرداخته شود از نکات محوری این مرحله است و پس از پاسخ به برخی پرسش‌ها وارد چرخه راه حل یابی، خواهد شد. پس از بررسی راه حل‌های مختلف، مناسب‌ترین آن انتخاب و به اصطلاح طراحی سیاست شکل می‌گیرد. پس از این فرایند اجرا شکل می‌گیرد و سپس دریافت بازخورد و ارزیابی صورت می‌پذیرد. همه این اقدامات برای درمان مسئله‌ای است که شناسایی شده و در مدل پیشنهادی به عنوان مرحله مسئله زدایی یاد می‌شود. چرخه فوق، خط‌مشی‌گذاری را به عنوان مجموعه مراحل به هم پیوسته توجه می‌کند و نهادهی می‌سازد (قلی‌پور و غلام‌پور، ۱۳۸۹: ۳۸۱)

نمودار ۳. الگوی فرآیندی خط‌مشی‌گذاری عمومی ایران (قلی‌پور و غلام‌پور، ۱۳۸۹: ۳۸۱)

پیشینه پژوهش

در این بخش به مرور پیشینه پژوهش‌های انجام شده در حوزه پژوهش حاضر، پرداخته می‌شود:

جدول ۱. مرور تحقیقات پیشین

ردیف	محقق	سال	عنوان	نقد و بررسی
۱	غلامی و عرف	۱۳۹۹	اصول خط‌مشی‌گذاری هویتی در جمهوری اسلامی ایران. در سپهر گفتمانی امام خمینی (ره)	این مقاله به بررسی مبانی و اصول خط‌مشی‌گذاری هویتی در جمهوری اسلامی ایران. بر پایه گفتمان امام خمینی (ره) می‌پردازد. برای این منظور از رهیافت ساختارگرایی، در قالب چارچوب نظری، بهره گرفته شده است. داده‌هایی که در این تحلیل بدان‌ها پرداخته شد شامل سخنرانی‌های امام (ره) در صحیفه امام بوده است.
۲	صالح نیا و بختیاری	۱۳۹۷	اولویت‌بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی	نتایج حاصل از اجرای روش فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی حاکی از اولویت معیار نظامی - اطلاعاتی در سطح معیارها و همچنین اولویت بالای جاسوسی و نفوذ اطلاعاتی در سطح گزینه‌ها است.

جدول ۱. مرور تحقیقات پیشین

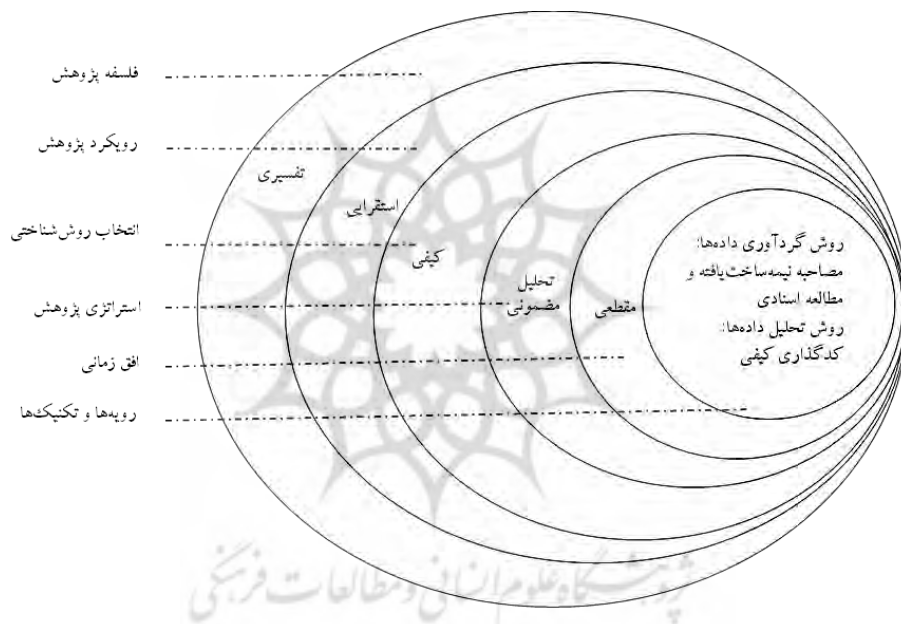
ردیف	محقق	سال	عنوان	نقد و بررسی
			ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی) «(AHP»	
۶	صدرایی	۱۳۹۶	نگرش کلی نظریه سیستم‌ها بر نقش استراتژی مدیریتی امام خمینی در دوران جنگ تحمیلی	یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که پس از پیروزی انقلاب با وجود نهادهایی چون؛ بسیج و مسجد، ارزش‌های پدید آمده از انقلاب برای حفظ ثبات و کیان نظام جمهوری اسلامی در بین نسل جوان که در حد بالایی سیاسی شده بودند، مستقر و گسترش یافت و بدین ترتیب قدرت جدیدی در ایران ظهور کرد و آن قدرت عبارت بود از «اراده مردمی» و «نیروی مردمی». قدرتی که مبتنی بر مؤلفه‌های دینی و رهبری امام خمینی به وجود آمده بود و امام با کمک این عنصر توانست ثبات سیاسی کشور را حفظ نماید.
۷	قنواتی و همکاران	۱۳۹۶	چارچوبی تحلیلی برای بررسی گفتمان سیاست خارجی امام خمینی (ره) (ایدئولوژی، استراتژی و دیپلماسی)	بر پایه فرضیه نگارندگان، سامانه مفصل‌بندی گفتمان سیاست خارجی امام خمینی، در چارچوب سه وجهی ایدئولوژی، استراتژی و دیپلماسی تبیین‌پذیر است. ایدئولوژی، ناظر بر اصول و موازین باور داشتنی و اعتقادی است که عموماً از منبع اسلام انقلابی - انتقادی تغذیه می‌شود. استراتژی، محاسبات امنیت پایه و سیاست سخت افزاری، و دیپلماسی الگوهای پذیرفته شده گفتگو و مذاکره برای دستیابی به منافع ملی را در بر می‌گیرد.
۸	ایمانی حسنلوئی	۱۳۹۵	الگوی اسلامی - ایرانی مدیریت و رهبری براساس شیوه مدیریت و رهبری امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری (مدظله) و فرماندهان دفاع مقدس	در الگو و سبک مدیریت رهبری امام خمینی، مقام معظم رهبری و فرماندهان دفاع مقدس، خداوند، محور و اساس همه تلاش‌ها و کوشش‌هاست. مطابق این سبک، موفقیت مدیریت و رهبری در همه شرایط و موقعیت‌ها، بستگی به میزان توجه و اهمیت دارد که رهبر و مدیر نسبت به خداوند مبذول می‌دارد. در سبک مدیریت و رهبری امام و رهبری و فرماندهان برخی ویژگی‌های شخصیتی، رفتاری و هنجاری دیده می‌شود که تنها در الگوی مدیریت و رهبری اسلامی ایرانی تعریف‌پذیر است و دیگر رهبران از جمله رهبران مادی، فاقد آنها هستند. از این‌رو،

جدول ۱. مرور تحقیقات پیشین

ردیف	محقق	سال	عنوان	نقد و بررسی
				مدل‌های موجود در نگرش سنتی و رفتاری از تحلیل آن ناتوانند.
۹	سهرابی	۱۳۹۵	استراتژی دفاعی در اندیشه سیاسی حضرت امام خمینی (ره)	یافته‌ها نشان می‌دهند که آراء حضرت امام منبعث از تفکرات ایشان در حوزه‌های متنوعی چون عرفان، فلسفه، فقه و کلام اسلامی می‌باشد. محور این اندیشه‌ها نیز حفظ اسلام و کشور بر مبنای تبیین و ترسیمی است که امام از نظام بین الملل و نظام جهانی داشتند.
۱۱	مقتدایی و ازغندی	۱۳۹۵	آسیب‌شناسی خط‌مشی‌گذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	یافته‌ها حاکی از آن است که در حوزه خط‌مشی‌گذاری فرهنگی مشکلات عدیده‌ای در بخش‌های مربوط به مطالعات نظری و شکل‌گیری، اجرا و ارزیابی وجود دارد.
۱۳	باباخانی و افتخاری	۱۳۹۴	سیاست و فرهنگ؛ شاخص‌های خط‌مشی‌گذاری فرهنگی از دیدگاه امام خمینی (ره)	این پژوهش با دیدی بین رشته‌ای نسبت به حوزه سیاست و فرهنگ اصول و مبانی خط‌مشی‌گذاری در حوزه فرهنگ را مورد ارزیابی قرار داده است. با این حال در خصوص تفکر امام خمینی (ره) و نقش آن در خط‌مشی‌گذاری عمومی چندان اشاره‌ای نداشته است.
۱۴	دهقانی	۱۳۹۴	بازخوانی اصول استراتژی و تاکتیکی امام خمینی و فرآیند رهبری ایشان در تکوین انقلاب اسلامی ایران	یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که؛ ایشان ضمن احراز از افتادن در دام تحجر و سنت زدگی، کاملاً به اصول و مبانی دینی در طی دوران مبارزه التزام عملی و قلبی داشت. در عین حال با درک تحولات روز ایران و جهان و ارائه قرائتی مدرن از اسلام، متناسب با اقتضائات زمانه، هرگز مجذوب و شیفته مدرنیته غربی نگردید. همین جامعیت ایشان بود که موجب گشت تا وی بتواند طی یک فرآیند چندساله با پیریزی یک نهضت دینی با ماهیتی انقلابی طی چندین مرحله مبارزاتی این نهضت را به سرمقصد خود یعنی تشکیل یک حکومت دینی بعد از سپری شدن قرون بسیار از صدر اسلام رهنمون سازد.

روش پژوهش

انتخاب یک روش علمی درست برای کسب نتایج علمی و کاربردی در تحقیق، از اهمیت بسزایی برخوردار است. بدیهی است که روش‌شناسی صحیح هر پژوهشی، اصل و پایه آن را شکل می‌دهد و بدون آن، نتایج پژوهش دستاوردی نخواهد داشت. پژوهش حاضر براساس پیاز پژوهش ساندرز و همکاران (۲۰۲۳)، بدین ترتیب انجام شده است:

نمودار ۴. پیاز پژوهش حاضر (Saunders, Lewis and Thornhill, 2023: 131)

در این پژوهش با روش تحلیل مضمون سعی در بررسی مولفه‌های تفکر راهبردی امام خمینی (ره) در حوزه‌ی خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران شده است. روش تحلیل مضمونی یکی از قوی‌ترین روش‌های است که قادر است قطعات گسسته و پراکنده‌ی واقعیت اجتماعی را به روشی نظام‌مند در کنار یکدیگر سازمان داده و تصویری جامع از آن ارائه دهد.

تحلیل مضمونی یک راهبرد تقلیل و تحلیل داده‌هاست که توسط آن داده‌های کیفی تقسیم‌بندی^۱، طبقه‌بندی^۲، تلخیص^۳ و بازسازی^۴ می‌گردند. تحلیل مضمونی اصولاً یک راهبرد توصیفی است که یافتن الگوها و مفاهیم مهم را از درون مجموعه داده‌های کیفی تسهیل می‌نماید (Given 2008: 867). براون و کلارک تحلیل مضمونی را روشی برای شناسایی، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی معرفی می‌کنند. این روش فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. (Braun and Clarke, 2006)

1. Segmented
2. Categorized
3. Summarized
4. Reconstructed

نمودار ۵. فرایند تحلیل مضمون (King, Horrocks and Brooks, 2019, 204)

کینگ و هاروکز^۱ در سال ۲۰۱۰ با بررسی و جمع‌بندی تلاش‌های دیگر پژوهشگران تحلیل مضمونی، فرایندی سه مرحله‌ای را برای تحلیل مضمونی ارائه داده‌اند که در این تحقیق نیز از این فرایند استفاده می‌شود. این فرایند شامل سه مرحله‌ی کدگذاری توصیفی^۲، کدگذاری تفسیری^۳ و یکپارچه‌سازی از طریق مضامین فراگیر^۴ می‌باشد که در نمودار ۵ گام‌های آن ارائه شده است.

1. King and Horrocks
2. Descriptive Coding
3. Interpretive Coding
4. Overarching Themes

یافته‌های پژوهش

در این بخش به توضیح روند گردآوری داده‌ها از مصاحبه‌شوندگان و یافته‌های پژوهش پرداخته می‌شود. در این پژوهش با ۱۶ نفر از خبرگان این عرصه که مشخصات جمعیت‌شناختی آن‌ها در جدول ۱ آمده است و با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده بودند، مصاحبه صورت گرفته و کدهای توصیفی از مصاحبه‌ها استخراج شد. سپس با طبقه‌بندی کدهای توصیفی، کدهای تفسیری بدست آمده و در نهایت با خوشه‌بندی کدهای تفسیری، مضامین فراگیر حاصل شدند.

جدول ۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

جنسیت	مرد: ۱۱ نفر		زن: ۵ نفر	
تحصیلات	کارشناسی: ۵ نفر		کارشناسی ارشد: ۷ نفر	دکتری: ۴ نفر
سن	کمتر از ۳۰ سال: ۲ نفر	بین ۳۰ تا ۴۰ سال: ۳ نفر	بین ۴۰ تا ۵۰ سال: ۸ نفر	۵۱ سال و بالاتر: ۳ نفر

از مجموع از ۱۶ مصاحبه صورت گرفته پس از جمع‌بندی کدها، ۷۵ کد توصیفی استخراج شد که پس از طبقه‌بندی آن‌ها، ۲۵ کد تفسیری و در نهایت ۱۳ مضمون فراگیر به دست آمد. در ادامه نمونه‌هایی از جملات مصاحبه‌شوندگان و کدهای تخصیص یافته به آن‌ها ارائه می‌گردد:

جدول ۲. نمونه کدگذاری توصیفی بر روی جملات مصاحبه‌شوندگان در حوزه تفکر راهبردی امام خمینی (ره)

کد توصیفی	جملات مصاحبه‌شوندگان
تکلیف‌گرایی	در نظر امام راحل، چیزی به نام شکست وجود ندارد و آنچه هست تنها تکلیف است و بس.
تفکر توحیدی	حضرت امام خمینی (ره) چیزی و کسی جز خدا را در عالم مؤثر نمی‌دانست.
داشتن چشم انداز و طرحی برای آینده	امام خمینی در هر گامی که برای انقلاب بر می‌داشتند چشم‌اندازی داشتند.
تصمیم‌گیری به‌هنگام	شیوه مدیریتی امام به گونه‌ای بوده است که همواره در کوتاه‌ترین فرصت بهترین تصمیمات را اتخاذ نموده‌اند.
تفکر خلاق	امام در مواقع بحرانی دارای اندیشه خلاق یا قدرت نوآوری است.
تصمیم‌گیری دانش‌مبنا	امام خمینی حتی در موقعیت‌های بحرانی ابتدا تلاش می‌نمودند تا ابتدا دانش خود را افزایش دهند و سپس بعد از به دست آوردن دانش مورد نیاز، تصمیم‌گیری نمایند.

جدول ۳. نمونه کدگذاری توصیفی بر روی جملات مصاحبه‌شوندگان در حوزه خط‌مشی‌گذاری عمومی در سیره امام خمینی (ره)

کد توصیفی	جملات مصاحبه‌شوندگان
عدل	حقیقت حکومت اسلام، عدل می‌باشد؛ زیرا انسان در این حکومت تسلیم ذات باری تعالی است.
امنیت	یکی از مولفه‌ها و اهداف سیاستگذاری عمومی امام خمینی (ره) فراهم کردن امنیت در همه وجوه آن است.
شناخت زمانه	تصمیم‌گیری در مسیر مصلحت عمومی نیازمند شناخت زمانه است تا با ایجاد مقتضیات و رفع موانع به این امر مهم نائل گردد.
نیل به سعادت دنیوی و اخروی	سیاستگذاری عمومی امام خمینی به معنای مدیریت آحاد مردم جهت نیل به سعادت دنیوی و اخروی می‌باشد.
لحاظ نمودن فضیلت عقلی	از منظر امام خمینی (ع) در نظر گرفتن عقل در برنامه‌ریزی‌ها و امور مردم باعث برنامه‌ریزی‌های سعادت‌مندانه می‌شود

جدول ۴. نمونه کدگذاری توصیفی بر روی جملات مصاحبه‌شوندگان در حوزه خلأهای موجود بین تفکر راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران

کد توصیفی	جملات مصاحبه‌شوندگان
عدم پیشرفت متوازن همه مناطق ایران	در سیاستگذاری عمومی کشور به مساله توسعه همه مناطق ایران توجه چندانی نشده است.
کم‌توجهی به بصیرت‌افزایی	افزایش بصیرت برای بالابردن سطح درک همه آحاد جامعه امری لازم است که در سیاستگذاری عمومی آن‌گونه که شایسته است بدان پرداخته نشده است.
کم‌توجهی به حل مسائل مستضعفین	امام توجه بسیار ویژه‌ای به مستضعفین و اقشار کم‌درآمد و کارگران داشتند ولی در سیاستگذاری عمومی به این قشر از جامعه آن‌گونه که شایسته است توجهی نشده است.
نقصان‌های موجود در زمینه عدالت اجتماعی	در سیاستگذاری عمومی آن‌گونه که شایسته است به مساله عدالت و گسترش آن توجه نشده است.
مشارکت مردمی ناکامل	بها ندادن به حضور اقشار مختلف مردم از دیگر خلأهای سیاستگذاری عمومی با راهبردهای امام است.

جدول ۵. نمونه کدگذاری توصیفی بر روی جملات مصاحبه‌شوندگان در حوزه راهکارهای رفع خلأهای فیمابین تفکرات راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران

کد توصیفی	جملات مصاحبه‌شوندگان
عمل کامل به قانون اساسی	رفع خلأهای موجود بین تفکرات راهبردی امام و سیاستگذاری را می‌توان در مساله عمل به قوانین اساسی کشور یافت.
ترویج روحیه خدمت به مردم	ترویج روحیه خدمت به مردم از دیگر راه‌حل‌های اصلاح سیاستگذاری است.
حفظ موجودیت و هویت جامعه	حفظ موجودیت و هویت جامعه از دیگر راه‌حل‌های اصلاح سیاستگذاری است.
ارتقاء حضور و مشارکت اجتماعی	مشارکت مردمی از دیگر راه‌حل‌های اصلاح سیاستگذاری است.
ساده زیستی مسئولان	ساده زیستی مسئولین از دیگر راه‌حل‌های اصلاح سیاستگذاری است.

در ادامه، کدهای توصیفی و تفسیری در چهار حوزه مؤلفه‌های تفکر راهبردی امام خمینی (ره)، مؤلفه‌های خط‌مشی‌گذاری عمومی از منظر امام خمینی (ره)، خلأهای فیمابین تفکرات راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران و در نهایت راهکارهای مناسب جهت رفع خلأهای فیمابین تفکرات راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی به تفکیک، به شرح جداول ۳ تا ۶ ارائه می‌شود:

جدول ۳. طبقه‌بندی کدهای توصیفی در حوزه مؤلفه‌های تفکر راهبردی امام خمینی (ره)

ردیف	کد توصیفی	کد تفسیری
۱	گرایش به هدف متعالی	تفکر و هدف‌گذاری توحیدی
۲	تکلیف‌گرایی	
۳	تفکر توحیدی	
۴	توجه به معنویت در کنار مادیات	
۵	توجه به اصلاح جامعه	توجه به اصلاح جامعه
۶	توجه به انسان‌شناسی اسلامی	
۷	توجه به فرهنگ اسلامی	
۸	رابطه ناگسستنی عقل و شرع	نگرش نظام مند
۹	رابطه نظم و عدالت	
۱۰	گرایش به عمل‌گرایی	

جدول ۳. طبقه‌بندی کدهای توصیفی در حوزه مؤلفه‌های تفکر راهبردی امام خمینی (ره)

ردیف	کد توصیفی	کد تفسیری
۱۱	آینده‌نگری و دوراندیشی	آینده نگری
۱۲	داشتن چشم انداز و طرحی برای آینده	
۱۳	امید به آینده روشن	
۱۴	تصمیم‌گیری به موقع	تصمیم‌گیری به‌هنگام
۱۵	زمان‌اندیشی	
۱۶	تغییر نگرش منفی به تغییر	نگرش مثبت و علمی به مسائل
۱۷	نگرش علمی به مسائل	
۱۸	تفکر خلاق	
۱۹	بهره‌گیری درست از سرمایه انسانی کشور	برنامه ریزی علمی
۲۰	برنامه‌ریزی و مشورت	
۲۱	دعوت به تفکر	
۲۲	برنامه‌ریزی درست	
۲۳	تصمیم‌گیری دانش‌منا	

جدول ۴. طبقه‌بندی کدهای توصیفی در حوزه مؤلفه‌های خط‌مشی‌گذاری‌های عمومی در سیره امام خمینی (ره)

ردیف	کد توصیفی	کد تفسیری
۱	عدل	اجرای عدالت
۲	عدالت گستری	
۳	مرزبانی حدود الهی	
۴	امنیت	تامین امنیت
۵	شناخت زمانه	زمانه شناسی
۶	بداهه اندیشی	
۷	تصمیم‌گیری به‌هنگام	
۸	نیل به سعادت دنیوی و اخروی	نیل به سعادت مردم
۹	لحاظ نمودن فضیلت عقلی	
۱۰	اهتمام به فضایل دینی	اهتمام به فضائل اخلاقی و دینی

جدول ۴. طبقه‌بندی کدهای توصیفی در حوزه مؤلفه‌های خط‌مشی‌گذاری‌های عمومی در سیره امام خمینی (ره)

ردیف	کد توصیفی	کد تفسیری
۱۱	اهتمام به فضیلت‌های اخلاقی	
۱۲	اهتمام به فضیلت‌های اخلاقی	
۱۳	تعاون و همکاری	وحدت جامعه و تعاون و همکاری
۱۴	انتظام، کنترل و مدیریت نیروها	
۱۵	وحدت جامعه	
۱۶	ایجاد اعتماد	
۱۷	سعادت اجتماعی	
۱۸	صداقت و راستگویی در مدیریت و رهبری	مدیریت صادقانه
۱۹	عزم راسخ در مدیریت و رهبری	

جدول ۵. طبقه‌بندی کدهای توصیفی در حوزه خلأهای موجود بین تفکر راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران

ردیف	کد توصیفی	کد تفسیری
۱	نقصان‌های موجود در زمینه عدالت اجتماعی	عدالت اجتماعی و نظام حقوقی نیازمند اصلاح
۲	نظام حقوقی نیازمند اصلاح	
۳	عدم گسترش شایسته عدالت اسلامی	
۴	کم توجهی به مستضعفین	
۵	عدم توسعه متوازن همه مناطق کشور	
۶	کم توجهی به بصیرت‌افزایی	کم توجهی به قوانین الهی
۷	کم توجهی به امکانات مادی و معنوی	
۸	کم توجهی به قوانین الهی	
۹	کم توجهی به مساله سلطه‌پذیری	کم توجهی به حفظ استقلال بر پایه حضور ملت در صحنه‌های مختلف
۱۰	کم توجهی به استقلال طلبی	
۱۱	کمرنگ شدن احیاءگری دینی	
۱۲	مشارکت مردمی ناکامل	

جدول ۶. طبقه‌بندی کدهای توصیفی در حوزه راهکارهای رفع خلأهای فیما بین تفکرات راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران

ردیف	کد توصیفی	کد تفسیری
۱	پیروی از قوانین الهی	عمل به قانون اساسی و شرع
۲	عمل به قانون اساسی	
۳	بهره‌گیری کامل از تمامی امکانات مادی و معنوی کشور	
۴	جبران عقب‌ماندگی‌ها	
۵	درک صحیح از اسلام	فهم صحیح دین و در نظر گرفتن مصلحت اسلامی
۶	در نظر گرفتن مصلحت اسلامی	
۷	حفظ موجودیت و هویت جامعه	حفظ وحدت و مشارکت مردمی
۸	ارتقاء حضور مردم و مشارکت اجتماعی	
۹	مردمی‌شدن مسئولین	
۱۰	همدلی و وحدت ارکان جامعه	
۱۱	نجات محرومان و مستضعفان	توجه به محرومان، مستضعفان و اقشار ضعیف جامعه
۱۲	ترویج روحیه خدمت به مردم	
۱۳	ساده زیستی مسئولان	

پس از طبقه‌بندی کدهای توصیفی، در قالب کدهای تفسیری، در ذیل با طبقه‌بندی کدهای تفسیری، مضامین فراگیر نهایی پژوهش در چهار حوزه مولفه‌های تفکر راهبردی امام خمینی (ره)، مولفه‌های خط‌مشی‌گذاری عمومی از منظر امام خمینی (ره)، خلأهای فیما بین تفکرات راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران و در نهایت راهکارهای مناسب جهت رفع خلأهای فیما بین تفکرات راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی به تفکیک، به شرح جداول ۷ تا ۱۰ ارائه می‌شود:

جدول ۷. طبقه‌بندی مؤلفه‌های تفکر راهبردی حضرت امام خمینی (ره)

ردیف	کد تفسیری	مضمون فراگیر
۱	تفکر و هدف‌گذاری توحیدی	خدا محوری
۲	توجه به اصلاح جامعه	مردم گرایی
۳	آینده نگری	دور اندیشی و زمان‌اندیشی
۴	تصمیم‌گیری به‌هنگام	
۵	نگرش نظام مند	نگرش نظام مند، مثبت و علمی به مسائل
۶	نگرش مثبت و علمی به مسائل	
۷	برنامه‌ریزی علمی	برنامه ریزی علمی

جدول ۸. طبقه‌بندی مؤلفه‌های خط‌مشی‌گذاری‌های عمومی در سیره امام خمینی (ره)

ردیف	کد تفسیری	مضمون فراگیر
۱	اجرای عدالت	عدالت‌محوری
۲	تامین امنیت	
۳	زمانه شناسی	زمانه شناسی
۴	نیل به سعادت مردم	نیل به سعادت اجتماعی
۵	وحدت جامعه و تعاون و همکاری	
۶	اهتمام به فضائل اخلاقی و دینی	
۷	مدیریت صادقانه	مدیریت بر قلوب

جدول ۹. طبقه‌بندی خلا‌های موجود بین تفکر راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران

ردیف	کد تفسیری	مضمون فراگیر
۱	عدالت اجتماعی و نظام حقوقی نیازمند اصلاح	کم‌توجهی به عدالت اجتماعی
۲	کم‌توجهی به قوانین الهی	تضعیف روحیه انقلابی
۳	کم‌توجهی به حفظ استقلال بر پایه حضور ملت در صحنه‌های مختلف	

جدول ۱۰. طبقه بندی راهکارهای رفع خلأهای موجود بین تفکرات راهبردی حضرت امام خمینی ره و مولفه‌های خط‌مشی‌گذاری عمومی ج.ا.ا.

ردیف	کد تفسیری	مضمون فراگیر
۱	عمل به قانون اساسی و شرع	اجرای قوانین الهی
۲	فهم صحیح دین و در نظر گرفتن مصلحت اسلام	
۳	توجه به رشد و تعالی کشور	خدمت به مردم و مردم گرایی
۴	توجه به محرومان، مستضعفان و اقشار ضعیف جامعه	
۵	حفظ وحدت و مشارکت مردمی	

نتایج نهایی پژوهش بر اساس نتایج تجلیل داده‌های در نمودار ۴ نشان داده شده و در ادامه تشریح می‌شوند:

نمودار ۵. نتایج نهایی پژوهش

بر اساس نتایج پژوهش، مؤلفه‌های تفکر راهبردی امام خمینی (ره) در خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران را می‌توان در (۱) خدا محوری، (۲) مردم گرایی، (۳) دور اندیشی و زمان اندیشی، (۴) نگرش نظام مند، مثبت و علمی به مسائل و (۵) برنامه ریزی علمی خلاصه نمود. در واقع شیوه تفکر امام خمینی آن گونه بود که خداوند در همه لحظات زندگی‌شان حاضر و ناظر می‌یافتند چیزی و کسی جز خدا را در عالم مؤثر نمی‌دانستند. همچنین تصمیم‌گیری‌های حضرت امام (ره) بر پایه اعتماد به خداوند، اعتماد به نفس و اعتماد به مردم بود. یکی دیگر از مؤلفه‌های تفکر راهبردی امام خمینی (ره) دوراندیشی ایشان است. در واقع ایشان در هر گامی که برای انقلاب بر می‌داشتند چشم‌اندازی داشتند و بر اساس یک افق بلندمدت عمل می‌کردند که این موضوع در سیره و سخنان ایشان ظهور و بروز بسیاری داشت. ایشان همواره تأکید داشتند که ما مکلفیم تا علاوه بر این که وضع فعلی را حفظ می‌کنیم، نگهبان آینده نظام و اسلام باشیم و پایه‌گذار شایسته‌ای برای آینده باشیم. در تشریح مؤلفه چهارم، حضرت امام (ره) همواره همه اقشار جامعه به ویژه جوانان را دعوت به تفکر می‌نمودند و همواره می‌کوشیدند تا بر اساس اطلاعات علمی اقدام به حل مسائل نظام نمایند. در تشریح مؤلفه پنجم نیز، داشتن برنامه مبتنی بر دانش یکی از مؤلفه‌های تفکر راهبردی امام خمینی (ره) بود. شیوه مدیریتی ایشان به گونه‌ای بود که همواره در کوتاه‌ترین فرصت، بهترین تصمیمات را اتخاذ می‌نمودند و با قاطعیت به موقع خود در تمام تصمیماتشان، نظام اسلامی را راهبری می‌نمودند. همچنین مؤلفه‌های خط‌مشی‌گذاری‌های عمومی در سیره امام خمینی (ره) شامل (۱) عدالت‌محوری، (۲) زمانه شناسی، (۳) نیل به سعادت اجتماعی و (۴) مدیریت بر قلوب می‌باشد. در باب مؤلفه اول، بر اساس اندیشه امام خمینی (ره)، حقیقت حکومت اسلام، عدل می‌باشد و عدالت فلسفه بعثت انبیاء و از شؤونات مهم حکومت در اسلام به حساب می‌آید. همچنین یکی از مؤلفه‌ها و اهداف خط‌مشی‌گذاری عمومی امام خمینی (ره) فراهم کردن امنیت در همه وجوه آن است. در زمینه زمانه‌شناسی، اقدامات امام (ره) نشانگر آن است که ایشان هر گامی را بر اساس مقتضیات زمان و مکان برداشته‌اند در اندیشه ایشان، تصمیم‌گیری در مسیر مصلحت عمومی نیازمند شناخت زمانه است. در باب مؤلفه سوم خط‌مشی‌گذاری عمومی امام خمینی (ره)، مدیریت آحاد مردم جهت نیل به سعادت دنیوی و اخروی بوده است و نهایتاً یکی از مؤلفه‌های اثر بخش در مدیریت کلان امام خمینی (ره) تسخیر قلوب مردم و مدیریت بر قلوب بود که جلوه‌های بیرونی آن در عرصه‌های مختلف عیان و آشکار بوده است.

و اما در این بین، خلأهایی شامل (۱) کم توجهی به عدالت اجتماعی و (۲) تضعیف روحیه انقلابی، بین تفکر راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران به وجود آمده است. در واقع متأسفانه امروز در زمینه توجه به عدالت اجتماعی با آرمان‌های انقلاب اسلامی بر اساس اندیشه امام خمینی (ره) فاصله بسیاری داریم و همچنین با گسترش تکنوکراسی در بدنه اجرایی کشور، در کمال تأسف روحیه انقلابی در بدنه اجرایی کشور آنگونه که شایسته است وجود ندارد.

در انتها، راهکارهای مناسب جهت رفع خلأهای فیمابین تفکرات راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران را می‌توان در دو مؤلفه (۱) اجرای قوانین الهی و (۲) خدمت به مردم و مردم‌گرایی جستجو کرد. در واقع آنچه حضرت امام (ره) برای آن قیام کردند اجرای قوانین و احکام الهی بود و امروز راه‌حل رفع خلأهای فیمابین تفکرات راهبردی امام خمینی (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی همین امر می‌باشد. همچنین مردم‌گرایی مسئولان و ترویج روحیه خدمت به مردم به عنوان راهکار مهم دیگری که همواره در سخنان و سیره حضرت امام (ره) پررنگ بوده است، راهکاری اساسی دیگری جهت رفع این خلأها می‌باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این پژوهش تلاش شد نسبت مؤلفه‌های تفکر راهبردی حضرت امام (ره) و خط‌مشی‌گذاری عمومی در اندیشه و سیره ایشان واکاوی شده و با بازشناسی خلأهای موجود بین این دو، راهکارهای رفع این خلأها در اندیشه ایشان جستجو شود. به عنوان یک نتیجه‌گیری کلی، با نگاهی به سیره عملی امام خمینی (ره) می‌توان تلفیقی از آرمان‌گرایی و واقع‌بینی را در رویکرد ایشان به سیاست مشاهده کرد. بر این اساس، آنچه از تدبیر در اقوال و اعمال حضرت امام (ره) برمی‌آید، آن است که ایشان آرمان‌گرایی واقع‌بین بودند و حتی در مواردی که به ظاهر حاکی از آرمان‌گرایی یا واقع‌گرایی ایشان به تنهایی است، صبغه‌هایی از هر دو رویکرد ملاحظه می‌شود، بنابراین می‌توان گفت که برخلاف عقیده برخی از تحلیل‌گران مبنی بر اینکه ایشان در آرا و مواضع سیاسیشان اواخر عمر پربرکت خود به واقع‌گرایی نزدیک شدند، باید گفت حضرت امام

(ره) در اندیشه سیاسی خود، آرمان‌گرا باقی ماندند و رعایت مصالح جامعه اسلامی و فراهم شدن شرایط برای تحقق آرمان‌های اسلام و انقلاب تا انتهای عمر شریفشان در کانون اتخاذ تصمیماتشان باقی ماند.

نتایج این پژوهش همچنین می‌تواند اعتماد مردم را افزایش و آنان را تشویق نماید که آگاهی‌های خود را در مورد خط‌مشی‌گذاری‌های کشور افزایش دهند و در صورت وجود مغایرت این خط‌مشی‌گذاری‌ها با سیاست‌های امام راحل، این هنجارها را به مسئولین خط‌مشی‌گذاری گوشزد نمایند. علاوه بر این، نتایج این پژوهش می‌تواند به سیاست‌گذاران عمومی یاری رساند تا در خط‌مشی‌گذاری‌های نظام، هماهنگی سیاست‌های موجود با اندیشه سیاستی امام راحل را بررسی نمایند و در صورت مغایرت آن‌ها را اصلاح کنند. بنابراین پیشنهاد می‌شود که:

۱- با توجه به آنکه ادبیات مدیریت راهبردی و خط‌مشی‌گذاری عمومی عمدتاً ترجمه‌ای و مبتنی بر ارزش‌های غیر ایرانی - اسلامی می‌باشد، پیشنهاد می‌شود خط‌مشی‌گذاران و مدیران راهبردی نظام مؤلفه‌های تفکر راهبردی و سیاست‌گذاری عمومی حضرت امام (ره) را سرلوحه عمل خود قرار دهند تا بدین ترتیب کشور از برکات تفکر حضرت امام همچنان بهره‌مند شود.

۲- پس از جنگ تحمیلی با اجرای سیاست‌های غیرهمخوان با اندیشه حضرت امام توسط بدنه مدیریتی جامعه، متأسفانه رفته رفته روحیه انقلابی تضعیف گردید و عدالت اجتماعی آنگونه که باید در مرکز توجهات قرار نگرفت. بنابراین لازم است به منظور رجعت به تفکر حضرت امام، رفع این دو نقیصه در برنامه عمل خط‌مشی‌گذاران کشور قرار گیرد. بدین منظور لازم است با بازگشت به اسلام ناب محمدی با مختصات ترسیم شده توسط حضرت امام (ره) و مردم‌گرایی و گسترش روحیه خدمت به مردم، خلأ بین تفکر راهبردی و سیاست‌گذاری عمومی جمهوری اسلامی ایران در زمان حاضر برطرف شود.

به عنوان پیشنهادهای پژوهشی نیز موارد زیر ارائه می‌گردد:

۱- پیشنهاد می‌شود یک مقایسه تطبیقی بین تفکر راهبردی امام خمینی (ره) و ادبیات رایج مدیریت و تفکر راهبردی صورت گیرد.

۲- پیشنهاد می‌شود یک مقایسه تطبیقی بین مؤلفه‌های سیاست‌گذاری عمومی امام خمینی (ره) و ادبیات رایج سیاست‌گذاری عمومی صورت گیرد.

فهرست منابع

- الوانی، سیدمهدی، شریف‌زاده، فتاح، (۱۴۰۳)، **فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی**، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- ایمانی حسنلوئی، مهدی، (۱۳۹۵)، **الگوی اسلامی ایرانی مدیریت و رهبری براساس شیوه مدیریت و رهبری امام خمینی (ره)**، مقام معظم رهبری (مدظله) و فرماندهان دفاع مقدس، **مجله مدیریت و پژوهش‌های دفاعی**، دوره ۱۵، شماره ۸۳، صص ۱-۳۰.
- پرویزیان، کوروش، موسوی، سید فرید، (۱۳۸۷)، **نقش مدیریت استراتژیک در ارتقای بهره‌وری و عملکرد شبکه بانکی کشور، مدیریت**، ۱۲ (۷۶)، صص ۳۲-۳۵.
- دهقانی، جواد، (۱۳۹۴)، **بازخوانی اصول استراتژی و تاکتیکی امام خمینی (ره) و فرایند رهبری ایشان در تکوین انقلاب اسلامی ایران، سیاست**، سال ۲، شماره ۷، صص ۴۷-۶۴.
- سعیدی‌نژاد، اکبر، (۱۳۹۵)، **سیاست در اندیشه‌های امام خمینی (ره)**، حضور، ۹۸، صص ۳۸-۴۵.
- سهرابی، محمد، (۱۳۹۵)، **استراتژی دفاعی در اندیشه سیاسی حضرت امام خمینی (س)**، به راهنمایی: ابوالفضل شکوری، دانشگاه تربیت مدرس، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم سیاسی.
- شجاعی زند، علیرضا، (۱۳۷۶)، **مشروعیت دینی دولت و اقتدار سیاسی دین**، تهران: تبیان.
- صالح نیا، علی، و بختیاری، حسین، (۱۳۹۷)، **اولویت‌بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)**، **مطالعات راهبردی سیاستگذار عمومی**، دوره ۸، شماره ۲۷، صص ۲۵۵-۲۷۷.
- صدرایی، سید صارم، (۱۳۹۶)، **نگرش کلی نظریه سیستم‌ها بر نقش استراتژی مدیریتی امام خمینی در دوران جنگ تحمیلی، پژوهش ملل**، دوره ۲، شماره ۱۸، صص ۶۱-۷۴.
- غلامی، محمدرضا، و عرف، جمال، (۱۳۹۹)، **اصول خط‌مشی‌گذاری هویتی در جمهوری اسلامی ایران**، در سپهر گفت‌وگانی امام خمینی (ره)، **مطالعات ملی**، دوره ۲۱، شماره ۸۴.
- فروتنی، زهرا؛ جعفری، حسن؛ عابدی تسلیمی، محمد سعید، و درانی، کمال، (۱۳۸۶)، **طراحی و مقایسه الگوی تصمیم‌گیری راهبردی امام خمینی (ره) با برخی از الگوهای تصمیم‌گیری راهبردی در مدیریت نوین، دانش مدیریت**، ۲۰ (۲).
- فروزنده دهکردی، لطف‌الله، و شیره پز آرانی، علی اصغر، (۱۳۹۰)، **تحلیل تفکر و مدیریت راهبردی امام خمینی (ره)**، **راهبرد توسعه**، شماره ۲۸، صص ۲۵۷-۲۱۷.
- قلی‌پور، رحمت‌الله، (۱۳۹۹)، **تصمیم‌گیری سازمانی و خط‌مشی‌گذاری عمومی**، تهران: سمت.

- قلی‌پور، رحمت‌الله، و غلام‌پور آهنگر، ابراهیم، (۱۳۸۹)، فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی در ایران، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- قنوتی، نگار؛ رضائی‌پناه، امیر، و اسدی، ناصر، (۱۳۹۶)، چارچوبی تحلیلی برای بررسی گفتمان سیاست خارجی امام خمینی (ره) (ایدئولوژی، استراتژی و دیپلماسی)، پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال سوم، شماره ۱۲.
- قبیریان فرد، هادی، و صالحی منش، محمدصادق، (۱۴۰۰)، مدیریت راهبردی امام خمینی در دوران دفاع مقدس، پژوهش‌های معاصر انقلاب اسلامی، ۳(۹)، صص ۴۳-۶۲.
- کمالی، یحیی، (۱۳۹۷)، روش‌شناسی تحلیل مضمون و کاربرد آن در مطالعات خط‌مشی‌گذاری عمومی، سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۴، شماره ۲، صص ۱۸۹-۲۰۸.
- مقتدائی، مرتضی، و ازغندی، علیرضا، (۱۳۹۵)، آسیب‌شناسی خط‌مشی‌گذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، علوم سیاسی، ۱۲(۳۴)، صص ۷-۲۶.
- هاشمیان، سیدمحمدحسین، و نامخواه، مجتبی، (۱۳۹۳)، تحلیل امام خمینی از چیرستی انقلاب اسلامی و دلالت‌های آن در خط‌مشی‌گذاری عمومی، سیاست متعالیه، شماره ۷.
- Braun, Virginia. and Clarke, Victoria, (2006), Using thematic analysis in psychology, **Qualitative Research In psychology**, 3(2):77-101.
- Dye, Thomas R, (2017), **Understanding Public Policy**, 15th edition, USA: Pearson Prentice Hall.
- Given, L, M, (2008), The Sage encyclopedia of qualitative research methods, USA: Sage.
- King, Nigel; Horrocks, Christine, & Brooks, Joanna, (2021), **Interviews in Qualitative Research**, 2nd Edition, UK: Sage.
- Liedkla, Jenea M. 1998,, SSratet ic Thinking Can it be Taugh ' **Long range planning**, 31 (1): 120-129.
- Saunders, M. N. K., Lewis, P., & Thornhill, A. (2023). **Research Methods for Business Students** (9th ed.). UK: Pearson.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی